

De belevingswereld van jongeren & klimaatadaptatie

Debrief kwalitatieve fase

November 2024

Ministerie van Infrastructuur
en Waterstaat

Vartik Adjan Research Consultant
Floriska Hoogendoorn Research Consultant

**MARKET
RESPONSE**

Wat je in dit document leest

Achtergrond

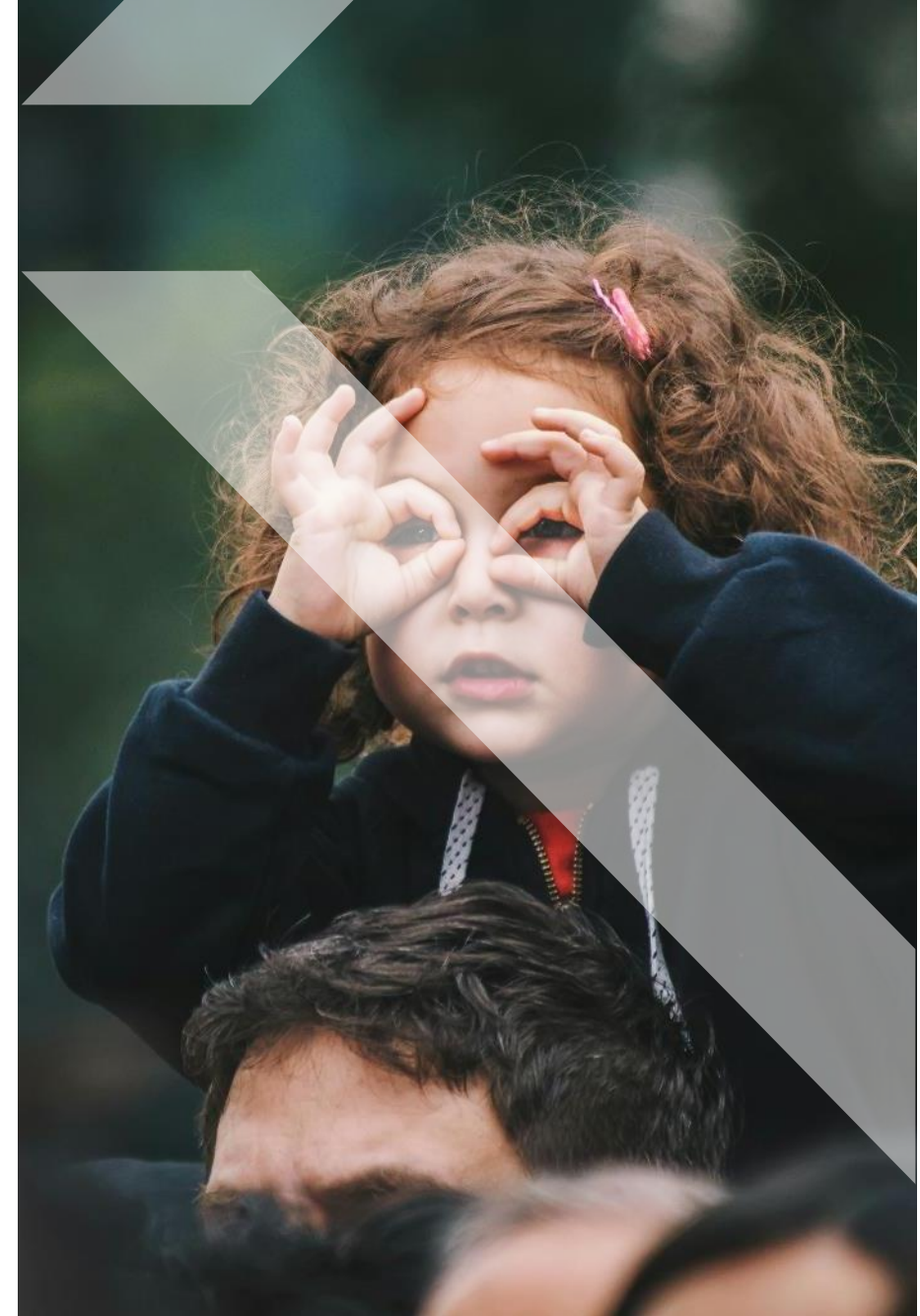
- De vraag 3
- Doelstelling 4
- De stappen die we hebben genomen 5
- Achtergrondkenmerken doelgroep 6
- Opzet van de co-creatie en wat we hebben voorgelegd 7

Een duik in de belevingswereld van jongeren

- De toekomst gaat over primaire behoeften 9
- Zorgen om de toekomst 10
- Klimaatverandering leeft in hoge mate 11
- De extreme scenario's maken dat men afhaakt 12
- Klimaatadaptatie is vrij onbekend 13
- Factoren die het denken beïnvloeden 14

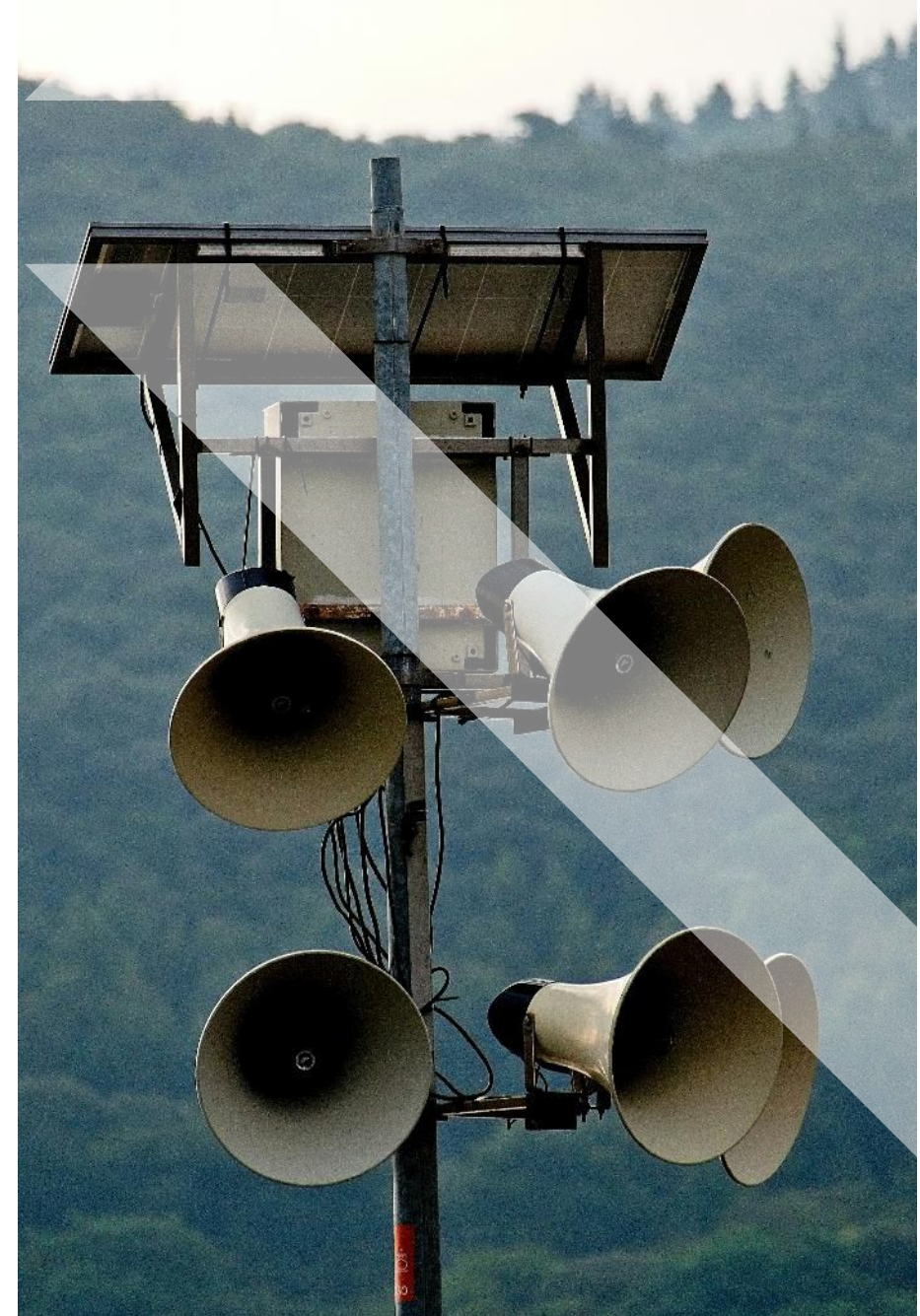
Vier thema's, vijftien opgaven

- Water 21
- Landbouw, natuur en milieu 23
- Mens en cultuur 25
- Wonen en werken 27

De vraag vanuit jullie

- De gevolgen van **klimaatverandering manifesteren zich sneller en intenser** dan eerder werd gedacht. Het aanpassen aan (en het minimaliseren van de negatieve effecten van) klimaatverandering wordt ook wel **klimaatadaptatie** genoemd.
- Momenteel **actualiseert de rijksoverheid de nationale klimaatadaptatiestrategie (NAS)** uit 2016. De nieuwe NAS zal naar verwachting in **2026** verschijnen. Hierin presenteert de rijksoverheid de aanpak voor de **vijftien belangrijkste opgaven**, zodat we gezamenlijk kunnen werken aan een klimaatbestendig Nederland, **nu én in de toekomst**.
- Het streven is dat de **vernieuwde NAS breed wordt gedragen**, zodat er voldoende steun is vanuit de samenleving om maatregelen effectief te implementeren.
- Bij de ontwikkeling van de nieuwe NAS worden verschillende partijen betrokken, en het is van groot belang dat ook **de stem van jongeren wordt gehoord**. Zij zullen in de **toekomst immers direct te maken krijgen met de gevolgen van klimaatverandering** en de benodigde maatregelen om daar mee om te gaan. Daarom is het essentieel om hun perspectief mee te nemen in de ontwikkeling van NAS 2026.
- Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat heeft de opdracht gegeven het NAS traject te **ondersteunen middels verkennend kwalitatief en toetsend kwantitatief onderzoek**.

Doelstellingen

De hoofdvraag van de eerste fase van dit onderzoek, de kwalitatieve fase, luidt als volgt:

“Hoe kan IenW ervoor zorgen dat de vernieuwde NAS aansluit bij de visie van jongeren tussen de 16 en 25 jaar en zo draagvlak creëren binnen deze doelgroep?”

Om de hoofdvraag te beantwoorden, zijn onderstaande doelstellingen geformuleerd:

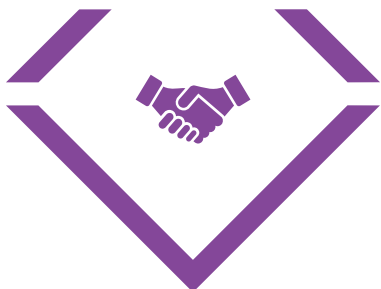
- De **betekenis en de rol** van klimaatverandering in het leven van jongeren.
- De **manier waarop jongeren praten** over (de gevolgen van) klimaatverandering: welke woorden, begrippen en termen gebruiken ze?
- Hun **verwachtingen over de impact** van klimaatverandering op hun dagelijks leven.
- Welke **klimatrisico's jongeren verwachten** en hoe groot ze de verwachte impact daarvan inschatten.
- Of er volgens hen **maatregelen** genomen moeten worden en zo ja, welke specifieke maatregelen ze passend achten.
- Wie ze **verantwoordelijk** achten voor het nemen van deze maatregelen (bv: de overheid, bedrijven, burgers of een combinatie daarvan?)
- Hoe **betrokken en gemotiveerd ze zich voelen** om eventueel actie te ondernemen op het gebied van klimaatadaptatie.
- Hoe ze **zelf denken bij te kunnen dragen** aan de benodigde aanpassingen van het veranderende klimaat.

De stappen

Kick-off

We zijn begonnen met een **fysieke kick-off met het kernteam vanuit het Ministerie**, bij MarketResponse op kantoor in Utrecht.

Tijdens deze meeting hebben we **onze aanpak toegelicht, het vraagstuk inhoudelijk besproken** en input bij jullie opgehaald om de co-creatie sessie invulling te geven.

Voorbereiding

Vervolgens zijn wij aan de slag gegaan met de voorbereidingen: **het werven van deelnemers, opstellen van een draaiboek** en praktische zaken.

Dit hebben we in twee rondes aan jullie **voorgelegd en aangescherpt**.

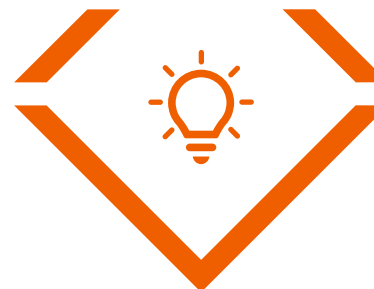
Veldwerk

Op maandag **4 november hebben we in totaal 20 jongeren tussen de 16 en 25 jaar gesproken**, bij ons op kantoor in Utrecht.

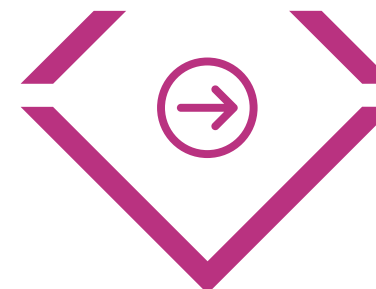
Verdeeld over **twee groepen, in de vorm van een co-creatie sessie**. Waarbij zowel het kernteam van het Ministerie als MarketResponse aanwezig was.

Rapportage

In dit rapport brengen we de **belevingswereld van jongeren tot leven door inzichtelijk te maken welke thema's relevant zijn** in het leven als het gaat om de toekomst, hoe ze kijken naar het onderwerp klimaatadaptatie en wat de rol van de overheid is en van hunzelf. Deze schets van de belevingswereld is gebaseerd op de eerder uitgevoerde sessie.

Vervolg

Hierna gaan we o.a. aan de slag met het **kwantificeren van deze inzichten**. Dit gebeurt op twee verschillende momenten.

Wie hebben we gesproken

Op maandag 4 november hebben we in totaal 20 jongeren gesproken in de vorm van twee co-creatie sessies in Utrecht:

Groep 1: n=10 jongeren 16 tot 20 jarigen

n=10 wonen thuis

n=0 wonen op zichzelf

n=2 werken

n=2 middelbare scholieren

N= 2 MBO'ers

N=4 HBO' & WO'ers

Groep 2: n=10 jongeren 21 tot 25 jarigen

N=6 wonen thuis

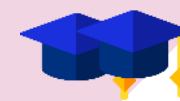
N=4 wonen op zichzelf

n=3 werken

N= 4 MBO'ers

N=3 HBO' & WO'ers

Opzet van de sessie en wat we hebben voorgelegd

- We zijn de co-creatie sessie **centraal gestart** met het in kaart brengen van de belevingswereld van de jongeren.
- In dezelfde opzet zijn we vanuit hun dromen, langzaam verplaatst naar de toekomst, **het klimaat, verandering en adaptatie**.
- Vervolgens zijn we decentraal verder gegaan met het uitdiepen van wat de vier thema's en 15 uitdagingen betekenen voor Nederland, waar de verantwoordelijkheid ligt en bij wie de oplossing ligt.

Het kader: introductie van de term klimaatadaptatie

Het klimaat verandert, wereldwijd warmt de aarde op. Daardoor stijgt de zeespiegel en krijgen we steeds vaker te maken met extremer weer. Het wordt natter, droger en warmer. Dat merken we ook nu al in Nederland.

Nederland neemt maatregelen om klimaatverandering tegen te gaan. Voorbeelden hiervan zijn schonere mobiliteit of elektriciteit uit zon en wind.

Het veranderende klimaat brengt risico's met zich mee. Daarop bereidt Nederland zich voor.

We moeten onze omgeving aanpassen en ons gedrag veranderen. Dit heet klimaatadaptatie.

15 uitdagingen – zowel beknopte als uitgebreide versie

15 uitdagingen voor Nederland nu het klimaat verandert

WATER 	LANDBOUW, NATUUR EN MILIEU 	MENS EN CULTUUR 	WONEN EN WERKEN
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Goed beschermd tegen wateroverlast, hoogwater en overstroming. ▪ Voldoende zoetwater ▪ Onderlopen straten en gebouwen in de stad voorkomen: regenwater de grond in laten zakken. ▪ Verbeteren van de waterkwaliteit in oppervlaktewater	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Landbouw die aangepast is op extreem weer en verzilting ▪ Veerkrachtige natuur: natuur die tegen een stootje kan bij extreem weer en verzilting ▪ Een milieuramp door extreem weer of zeespiegelstijging voorkomen bij bedrijven die werken met gevaarlijke stoffen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ De stad zo inrichten dat het er minder heet wordt bij een hittegolf. ▪ Klimaatverandering zorgt voor meer allergieën, ziekten door ongedierte en stress. Hoe blijven we gezond? ▪ Ons cultureel erfgoed (monumenten, landschappen, tradities en archeologische schatten) moet beschermd worden.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nieuwbouw op slimme plekken, bijvoorbeeld i.v.m. wateroverlast. Daarnaast: slim ontwerpen. ▪ Infrastructuur aanpassen op extreem weer en zeespiegelstijging. ▪ Klimaatbestendig wonen voor iedereen. Het maakt niet uit waar je woont of wat je verdient. ▪ Industrierterreinen en kantoorparken worden gezond en groen ingericht. ▪ Vaarwegen bestand tegen hoge en lage waterstanden.

A wide-angle photograph of a vast, calm blue sea under a clear sky. In the center, a person's legs are sticking out of the water, creating a splash. The background shows a range of low mountains on the horizon.

Een duik in de belevingswereld van jongeren

De toekomst gaat vooral over primaire behoeften, deze worden niet als vanzelfsprekend ervaren

Op de vraag welke hopen en dromen jongeren hebben, gaat het veel over basale zaken, zoals: het hebben van een eigen huis, een gezin, een baan en een veilige leefomgeving. En daarnaast, maar wel in mindere mate over een leuke zaken, zoals: een succesvolle carrière, iets moois doen voor de wereld en een mooi park in de buurt.

Werken

“Geen AI die mijn werk *inpikt*.”

“Ik hoop dat er dan nog *genoeg werk is*.”

“Ik hoop dat dan nog een baan in mijn *vakgebied* kan vinden.”

“Een baan waarin ik kan *groeien*, blij ben.”

(Comfortabel) leven

“Ik hoop dat ik überhaupt een *huis* kan bemachtigen.”

“Een *mooi huis*, buiten de stad en in de natuur.”

“Een plekje voor *mijzelf*.”

Zelf-ontplooiing
vaardigheden en capaciteiten ontwikkelen, moraal, creativiteit, spontaniteit

Erkenning en waardering
eigenwaarde, vertrouwen, waardering, respect van en voor anderen

Sociale acceptatie en behoeften
vriendschap, familie, intieme relaties

Veiligheid en zekerheid
lichamelijke veiligheid, werkzaamheid, goede gezondheid, beschermd eigendom

Fysiologische basis behoeften
eten, drinken, slapen, kleding, onderdak, beweging

Ontwikkeling en optimalisatie

“Een baan waarin ik kan *groeien*.”

“Een *mooi, groot park* in de buurt.”

“Een *eigen bedrijf*.”

Een partner en kinderen

“Een *gelukkig gezin*.”

“Ik hoop dat ik dan een *vrouw en kinderen* heb.”

“Ik hoop dat ik dan met iemand *samenwoon*.”

(Financiële) vrijheid

“Financieel *goed hebben*, zodat mijn kinderen kansen krijgen.”

“*Financiële vrijheid*, om bijvoorbeeld een huis te kopen.”

Een veilige leefomgeving

“Ik hoop op een *leefbare wereld* zonder oorlogen.”

“Rust om mij heen, geen robots die overal vliegen en *drukke/overvolle straten*.”

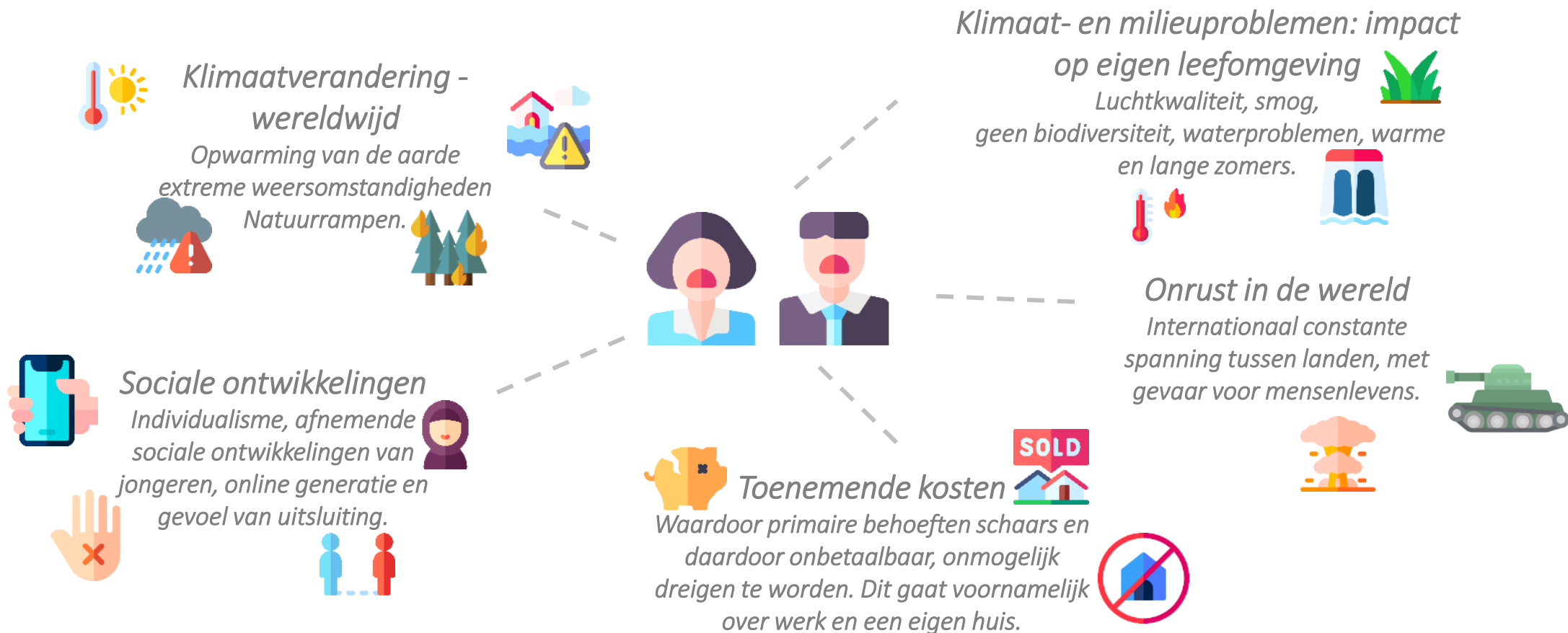
“Ik wil mij *geen zorgen* hoeven maken.”

“Ik hoop dat de wereld dan *leefbaar* is.”

Zorgen ontstaan wanneer de ontwikkelingen van nu, de primaire behoeften voor de toekomst in gevaar dreigen te brengen

Op de vraag waar jongeren zich zorgen over maken, gaat het snel over onrust in de wereld, schaarste als gevolg daarvan en hun eigen individuele dromen die daardoor in gevaar dreigen te komen. Opvallend hierin is dat de jongste groep (16-20) jaar meer bezig lijkt met de wereld, terwijl de oudere groep (21-25) meer gefocust is op zichzelf en betaalbaarheid van het leven.

Klimaatverandering leeft in hoge mate bij jongeren

- Klimaatverandering speelt een grote rol als het gaat om de toekomst van jongeren. Het onderwerp komt vrij snel, spontaan ter sprake. Dan gaat het vooral om zorgen die er zijn.
  - *“Ik maak mij zorgen over hoe de wereld er straks uitziet.”*
  - *“Is de lucht schoon, is er nog genoeg groen om ons heen?”*
- Dat dit onderwerp leeft onder jongeren, komt doordat ze de gevolgen van **klimaatverandering waarnemen**, maar er wordt ook veel over gesproken: op school en onderling met vrienden.
  - *“Dit is vaak een onderwerp bij tentamens.”*
  - *“Mijn ouders brengen dit soort onderwerpen vaak aan tafel ter sprake.”*
  - *“Je ziet op social media ook veel filmpjes over rampen, Valencia laatst.”*
- Opvallend is wel dat de zorgen zich **vrij snel manifesteren op individueel niveau**.
  - *“Kan ik straks nog wel een eigen huis kopen, wordt dat nog moeilijker bij klimaatverandering? En een gezin starten.”*
- Tegelijkertijd zijn er ook veel **andere zorgen** die mentaal ruimte vragen. En voelt het te groot om te bevatten. Bovendien zijn gesprekken rondom klimaat vooral negatief.
  - *“Ik heb zoveel andere zorgen, dat ik hier niet zo mee bezig ben.”*
  - *“Ik ben meer bezig met vandaag en morgen, niet over 20 of 30 jaar.”*
  - *“Ik wil ook vooral nog leuke dingen blijven doen.”*
  - *“Als het allemaal te veel gezeik is, ga ik verhuizen hoor.”*

Jongeren denken in vrij extreme scenario's en dát maakt het onderwerp groot en complex

Het gaat ook vrij snel over klimaatmitigatie, veranderingen die **zichtbaar zijn.**

Een tandje bij alles wat we nu al doen: elektrisch rijden, windparken, dijken verhogen.

“Vervoer wordt echt anders. Enkel elektrisch, auto's delen.”

Het gaat over schaarste en beperkingen als gevolg van klimaatverandering.

Landbouw problemen, minder eten en drinkwater.

“Dat zorgt voor problemen in de landbouw en daarmee dus voedsel voor ons.”

“Grondstoffen raken sneller op dan gedacht.”

Daarnaast gaat het ook om extreme scenario's, **bijna dystopisch.**

Scenario's die doen afschrikken.

“Ik denk aan een avondklok, geen stroom na 20:00.”

“Dan is er minder eten, moeten we anders eten om sneller verzadigd te zijn. Als astronauten.”

Ondanks dat de realiteit wordt ingezien, voelt het ook allemaal als veel voor **het individu.**

Je moet van alles en mag steeds minder.

“Ik kan als individu toch weinig als grote bedrijven en landen als China het verpesten.”

“De overheid is echt aan zet.”

Klimaatadaptatie is een nieuw(er) fenomeen

- Zowel het **woord** als de **invulling** ervan is niet bekend onder jongeren.
  - *“Als ik logisch nadenk, kan ik wel bedenken wat het is, maar ik ken het niet.”*
  - *“Hier heb ik niet eerder van gehoord.”*
  - *“Ik heb hier nooit op insta over gelezen.”*
  - *“Ik denk aan extreme maatregelen? Dat er na 20:00 bijvoorbeeld geen stroom meer is.”*
- Omdat klimaatadaptatie een nieuw en lastiger onderwerp is, **gaat het soms weer vrij snel weer over klimaatverandering**. Het voorkomen, tegengaan, mitigatie. Een stapje extra zetten bij alles wat we al doen:
  - *“Onze huizen beter isoleren, daken vergroenen.”*

Factoren die het denken van jongeren beïnvloeden

In de voorbeelden waarmee jongeren tijdens de sessie hun antwoorden toelichten zien we dat onderstaande factoren geregeld benoemd worden.

Polarisatie

Corona zit nog kersvers in het achterhoofd. De **tweedeling in de samenleving** is sterk zichtbaar geworden en sindsdien niet minder geworden. Links, rechts, voor en tegen.

Het gevolg is dat men bij grote beslissingen weinig consensus verwacht. Dit maakt de overheid de aangewezen partij om beslissingen te nemen.

Economie

Het **vertrouwen van consumenten en bedrijven is laag**. Bedrijven investeren minder, er is sprake van inflatie, automatisering, er zijn minder huizen en de prijzen van huizen stijgen.

Het gevolg is dat er zorgen ontstaan over de eigen financiële situatie en werkgelegenheid in de toekomst. Klimaatadaptatie voelt als een extra kostenpost.

Bevolkingsgroei

Naar verwachting zal het **aantal inwoners de komende jaren verder groeien**. Dat zien ook jongeren. Bevolkingsgroei vergroot de tekorten op de woningmarkt verder. En zet ook andere levensbehoeften onder druk.

Primaire behoeften als huisvesting en zorg komen in het geding, maar ook voedsel en goederen.

Factoren die het denken van jongeren beïnvloeden

In de voorbeelden waarmee jongeren tijdens de sessie hun antwoorden toelichten zien we dat onderstaande factoren geregeld benoemd worden.

Zelfbeschikking en individualisering

Jongeren zijn sterk gericht op het individu, **groei en zelfontplooiing**. Het succes en falen zijn te herleiden naar het individu.

Dit denken legt druk op, zorgt ook voor optimisme, maakbaarheidsdenken. Recht op eigen keuzes.

Optimisme

De hoeveelheid zorgen in de wereld, de mogelijke impact op het individu en de druk die ze zichzelf opleggen, zou zomaar voor pessimisme kunnen zorgen. Niets is minder waar, **optimisme is het wapen** van deze generatie jongeren.

Optimisme maakt dragelijk, luchtig. En zo kijken jongeren ook naar problemen. Een oplossing is zo verzonnen.

Vier thema's en 15 opgaven in detail

Vanuit de belevingswereld van jongeren, naar concrete thema's

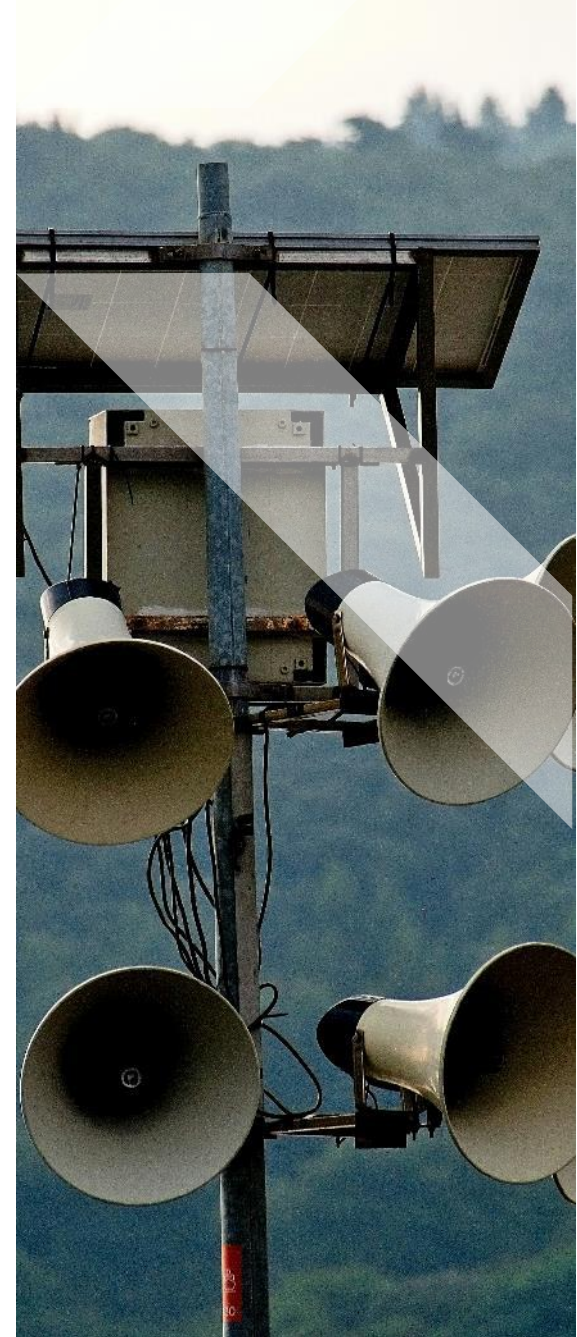
- In het eerste deel van de co-creatie sessie hebben we het met jongeren gehad over zichzelf, de toekomst, hun dromen en wensen. Zo hebben we vanuit het onderwerp klimaatverandering, toegewerkt naar klimaatadaptatie.
- Vervolgens hebben we een kader voorgelegd, zie pagina 7. Dit vormde op dat moment de werkelijkheid, dit hebben we gedaan om focus te geven aan de discussie.
- Hierna hebben we ze concrete onderwerpen vanuit het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat voorgelegd. Dat zijn de vier thema's en vijftien opgaven.
- In verschillende rondes hebben jongeren nagedacht over wat de opgave in kwestie inhoudt, wat het probleem is en wat een mogelijke oplossing kan zijn.

Op de volgende pagina staan de vier thema's **globaal beschreven**. Welk thema is relevant in de belevingswereld van jongeren en waarom.

Op de pagina 19, staan de belangrijkste verschillen per thema **ten opzichte van elkaar** beschreven.

Vijf thema's in het kort

De betrokkenheid van de aanwezige jongeren loopt sterk uiteen als het gaat om de klimaatadaptatie thema's. Ook de motivatie verschilt sterk.

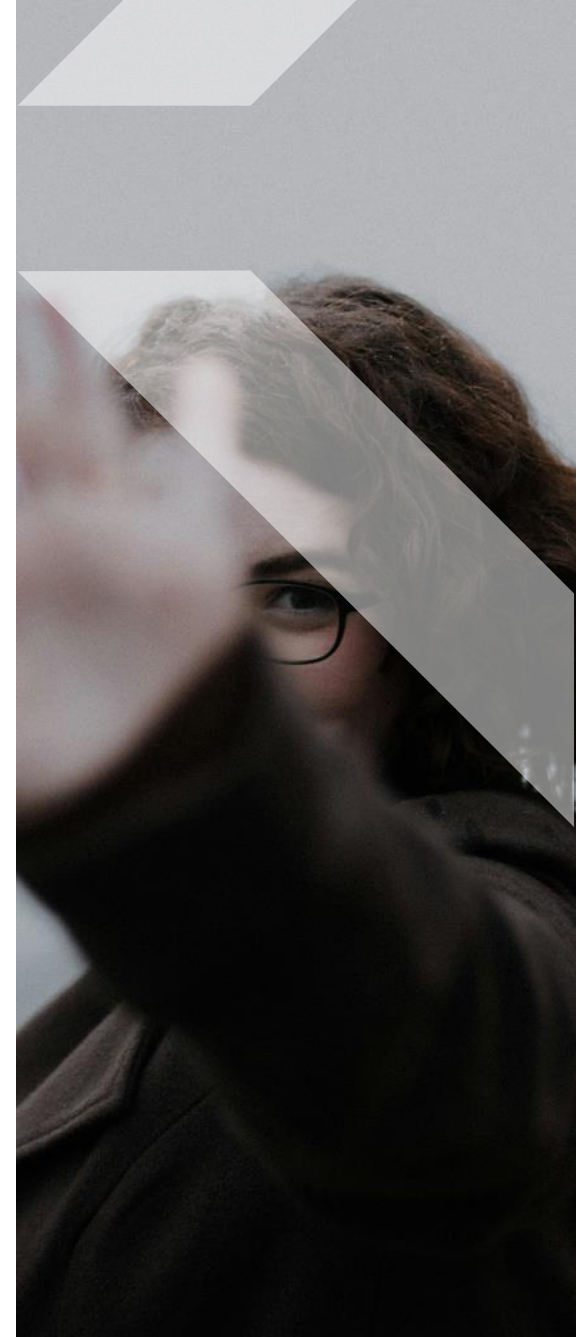
Water is bijvoorbeeld een onderwerp dat voor de hand ligt, tegelijkertijd is er veel vertrouwen in Nederland. Daarom raakt het onderwerp niet zo.

Thema's die betrekking hebben op het individu raken meer, tegelijkertijd weten de jongeren hier niet zo veel van en is het soms ook niet realistisch. Voorbeeld hiervan is Mens & Cultuur.

Ook Wonen en Werken is een thema dat raakt. Tegelijkertijd is het ook een thema waarvan de **verantwoordelijkheid echt bij de overheid en bedrijven ligt**. Men heeft hier weinig kennis van.

Ditzelfde geldt ook bij Landbouw, Natuur en Milieu. **Dit gaat over eten en daarmee overleven, maar de oplossing ligt niet bij burgers.**

Het algehele gevoel tijdens de sessies is dat de overheid meer een beslissende en controlerende rol mag aannemen. Gewone **burgers en bedrijven kunnen dit niet oplossen, daarover is zijn de jongeren het eens.**

	WATER 	LANDBOUW, NATUUR EN MILIEU 	MENS EN CULTUUR 	WONEN EN WERKEN
De mate waarin dit onderwerp jongeren raakt. Meestal door eigen belang. <i>1= raakt minder, 4= raakt meer</i>				
Complexiteit van het onderwerp. Kan ik het doorgronden? <i>1= minder complex, 4= complex</i>				
Kerngedachten, Gevoelens, ideeën en emoties die de bovenstaande score verklaren	<ul style="list-style-type: none"> Het belang is vanzelfsprekend, zonder water geen leven. Te veel water een gevaar Dit is complex, maar geen uitdaging voor NL Water gaat vooral over dijken, niet andere onderdelen 	<ul style="list-style-type: none"> Het belang is wederom vanzelfsprekend, zonder eten leven we ook niet Tegelijkertijd staat de oplossing ver van hen. Bedrijven, boeren en fabrieken moeten aan de slag 	<ul style="list-style-type: none"> Dit onderwerp roept veel emoties op, omdat het om ons welzijn gaat en dat heeft prioriteit: minder heet bij hittegolf en ziekten door klimaatverandering. 	<ul style="list-style-type: none"> Ook dit onderwerp roept veel emoties op, misschien wel de meeste, positief en negatief. Dit gaat over primaire behoeften: wonen, eten, infrastructuur.
Verantwoordelijk(en) En rolverdeling	<ul style="list-style-type: none"> Overheid moet meer investeren in innovatie Gebaseerd op wat we doen en weten, er is veel vertrouwen in kunde van Nederland 	<ul style="list-style-type: none"> De overheid komt met regels, bedrijven volgen Overheid controleert dit Voorkomen is beter dan genezen 	<ul style="list-style-type: none"> De overheid heeft kennis van nieuwe ziekten die naar NL komen en hebben een informerende rol Nodige in huis halen wanneer het misgaat met allergieën en ongedierte bijvoorbeeld. 	<ul style="list-style-type: none"> De overheid en lokale partijen zoals gemeente, die zijn aan zet Wantrouwend richting bedrijven, daar staat winst immers voorop
Eigen rol jongeren De grootte daarvan	<ul style="list-style-type: none"> Niet, anderen moeten aan de slag Geïnformeerd zijn, noodpakket in huis (zwemband, zand). 	<ul style="list-style-type: none"> Niet, anderen moeten aan de slag 	<ul style="list-style-type: none"> Jongeren willen best zelf iets doen: bv vergroenen <i>“Zet mij maar aan het werk.”</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Niet, anderen moeten aan de slag

Conclusie

Ondanks dat het **probleem** niet altijd even goed wordt begrepen, hebben jongeren wel **veel oplossingen**.

Daarin is vrijwel altijd **de overheid aan zet**: onderzoek doen, keuzes maken, beleid maken en controleren of bedrijven en burgers zich daaraan houden.

Bedrijven zullen onvoldoende doen: ze zijn namelijk gericht op commercie en **geld**. Burgers missen kennis, maken niet echt het verschil en zijn niet in staat om tot **consensus** te komen.

 Op de volgende pagina vind je de vier thema's, 15 opgaven in detail beschreven.

Water is één van de belangrijkste onderwerpen, het grote vertrouwen stelt in hoge mate gerust

Goed beschermd tegen wateroverlast, hoogwater en overstroming.

Wat is het probleem?

- We wonen voor een groot deel **onder NAP**
- Nog **belangrijker voor mensen die bij het water wonen**
- Aandacht voor dit onderwerp is een no-brainer
- Is dit wel echt een probleem? We doen het toch al goed
- Kosten om dit goed te doen zijn heel hoog

Wat zijn mogelijke oplossingen?

- **Dijken goed onderhouden**
- Investeren in onderzoek en innovatie
- **Prioriteiten stellen wat we behouden**: randstad boven dorpje in Friesland
- **Niet meer bij het water bouwen**
- Nieuwe kanalen graven, zodat het water weg kan

Voldoende zoetwater (o.a voor drinkwater)

Wat is het probleem?

- **Minder drinkwater beschikbaar voor burgers**
- **Minder water beschikbaar voor productie**, ook burgers
- Water is een primaire behoefte
- Moet voor iedereen, altijd toegankelijk zijn
- Probleem wordt niet altijd begrepen: je kan toch overal drinkwater van maken?

Wat zijn mogelijke oplossingen?

- Regels en beperkingen richting burgers is **niet mogelijk**
- **Beter omgaan met drinkwater, niet overal voor gebruiken**: niet wc spoelen, planten water geven
- **Innoveren**, zodat alle watersoorten geschikt zijn om drinkwater van te maken
- Back-up: reservoir, opslaan
- **Innovaties uit het buitenland: wasbak > WC spoelen**

Water is één van de belangrijkste onderwerpen, het grote vertrouwen stelt in hoge mate gerust

Onderlopen straten en gebouwen in de stad voorkomen: regenwater de grond in laten zakken.

Wat is het probleem?

- **Dit is heel urgent, kostbaar**
- Veel vragen, onduidelijkheid: hoe is dat nu geregeld?
- Er heerst wat onrust
- **Te veel stenen, weinig groen in de stad**

Wat zijn mogelijke oplossingen?

- **Voorkomen is beter dan genezen**
- Bomen houden water vast: planten en bomen behouden
- **Water beter afvoeren:** riolen beter onderhouden
- Minder bestrating, meer groen
- **Eigen regenwater opvangen**
- Waterton vermarkten, promoten vanuit de overheid
- Waterplein inrichten

Verbeteren van de waterkwaliteit in oppervlaktewater

Wat is het probleem?

- **Weinig kennis over**
- Belangrijk, maar niet urgent
- Slecht voor biodiversiteit

Wat zijn mogelijke oplossingen?

- Dumpen van afval in de natuur voorkomen

Natuur, landbouw en milieu voelt paradoxaal: het is broodnodig, maar gevoelsmatig past de natuur zichzelf wel aan

Landbouw aangepast op extreem weer en verzilting

Wat is het probleem?

- **Slechte oogst** door regenval, droogte en modderstromen
- **Nieuwe ziekten** onder flora en fauna
- Kosten van zoutwaterfilteren maakt duur
- Minder eten, eten wordt daardoor **duurder**
- Minder verdiensten in de sector en voor Nederland (export), **minder banen**
- **Chaos onder mensen**, protesten

Wat zijn mogelijke oplossingen?

- **Nieuwe gewassen ontwikkelen**
- Gewassen telen die passen bij dit droog en warm klimaat: **mais, sinaasappelen**
- Meer in kassen en andere gecontroleerde settings telen. Vertical farming in fabriekshallen
- Eiwitten uit andere bronnen, bijvoorbeeld insecten i.p.v. koe

Veerkrachtige natuur: natuur die tegen een stootje kan bij extreem weer en verzilting

Wat is het probleem?

- Natuur krijgt het moeilijk door meer warmte en vocht
- **Bosbranden**, zorgt voor nog minder natuur
- Dieren kunnen niet tegen extreme warmte
- Minder planten, betekent **minder zuurstof**
- Exoten zullen naar NL komen en eco-systeem verstoren
- **Ingrijpen op de natuur is lastig, want het is dynamisch**

Wat zijn mogelijke oplossingen?

- Vooral voorkomen, **mitigatie**
- Evolutie: natuur kan het **zelf oplossen**. Niet ingrijpen dus.
- Inzetten op innovatie om zout uit het water te halen
- Meer natuur/**groen in de stad** en op huizen: bijv. sedum
- Biodiversiteit vergroten door aanplant en uitzetten dieren
- **Water naar de juiste plekken begeleiden**

Natuur, landbouw en milieu voelt paradoxaal: het is broodnodig, maar voelt door de complexiteit ook ingewikkeld en ver weg

Klimaatverandering kan bedrijven die werken met gevaarlijke stoffen in problemen brengen. Deze bedrijven moeten maatregelen nemen om een milieuramp te voorkomen bij extreem weer of zeespiegelstijging.

Wat is het probleem?

- Ramp door extreem weer, zoals **Japan, Fukushima**
- **Grote bedrijven** zijn lastig in beweging te krijgen, veel macht en gaan daardoor hun eigen gang
- **Drinkwatervervuiling**

Wat zijn mogelijke oplossingen?

- Overheid moet de **kennis van deze bedrijven inzetten**
- Grondig controleren of de regels worden opgevolgd
- Opslag gevaarlijke stoffen **ver van bewoonde wereld**
- Minder met gevaarlijke stoffen werken
- Overzichtelijk maken waar in NL de gevaarlijke stoffen zijn
- **Innovatie** op hoe gevaarlijke stoffen worden opgeslagen
- Leren van andere landen

Aanpassen aan de nieuwe werkelijkheid en nieuwe tradities ontwikkelen die hierbij passen

De stad zo inrichten dat het er minder heet wordt bij een hittegolf.

Wat is het probleem?

- Het is te lang, te warm
- **Dichtbebouwd**, auto's en veel mensen in de stad maakt dat de stad warmte vasthoudt
- Dagelijkse leven leiden wordt lastig, **oncomfortabel**

Wat zijn mogelijke oplossingen?

- Minder auto's
- Bij het ontwikkelen van nieuwe steden, rekening mee houden
- Leren van andere steden, water springers, nevel
- **Regen met vliegtuig, regen opwekken**
- Meer de hoogte in bouwen
- **Buiten de stad wonen meer aantrekkelijk maken**
- Plekken in de stad waar je kunt afkoelen, schaduw
- **Minder stenen in de stad, juiste bomen en groen**
- Iedereen standaard een airco

Klimaatverandering zorgt voor meer allergieën, ziekten door ongedierte en stress. Hoe blijven we gezond?

Wat is het probleem?

- Het probleem is vrij nieuw voor jongeren
- **Lastig om hierop voor te bereiden**, voelt als een corona pandemie
- Meer hooikoorts, langere periode
- **Nieuwe ziekte, insecten en dieren**
- Gevaar voor ouderen en zwakkeren in de samenleving

Wat zijn mogelijke oplossingen?

- Vaccinaties en inentingen van mensen en dieren
- Meer geld naar onderzoek van vaccinaties
- **Calamiteitenplan**: wat er gaat gebeuren, wat wordt verwacht
- **Goede voorlichting: duidelijk maken wat je zelf kan doen**
- Gezonder leven doen we samen: juiste voeding
- **Leren van andere landen** waar het nu al vaak lang warm is
- Angst tegengaan door **positief frame**

Aanpassen aan de nieuwe werkelijkheid en nieuwe tradities ontwikkelen die hierbij passen

Ons cultureel erfgoed (monumenten, landschappen, tradities en archeologische schatten) moet beschermd worden.

Wat is het probleem?

- **Behouden polariseert sterk**
- Het probleem wordt niet goed begrepen
- **Dit gaat immers niet over primaire levensbehoeften**
- Cultureel erfgoed gaat niet voor op mensenlevens
- **Landschappen** is meer begrip voor dan hunebedden
- Dichtbij is heeft meer waarde: **Domtoren, Amsterdam**

Wat zijn mogelijke oplossingen?

- Cultureel erfgoed en tradities moeten vooral **meebewegen**
- Elfstedentocht op skeelers
- **Keuzes maken in wat we wel en niet behouden**
- Dan kan er wat geld heen, maar niet te veel
- Liefhebbers betalen meer
- Nieuwe tradities en erfgoed bouwen

Gevoelsmatig doen we het al goed en is een stap meer eigenlijk niet realistisch gezien de grootte van de bevolking

Nieuwbouw op slimme plekken, bijvoorbeeld i.v.m. wateroverlast. Daarnaast: slim ontwerpen.

Wat is het probleem?

- **Niemand wil in risico gebied wonen**
- Bestaande huizen staan in risico gebied, niet goed gebouwd
- **Voelt niet realistisch**, niet genoeg plek in NL, overbevolkt
- **Natuur moet ook ruimte krijgen op betere plekken**
- Voorbereid zijn op crisis situatie
Mensen moeten vaker evacueren, hebben geen huis meer

Wat zijn mogelijke oplossingen?

- Stevig, goed geïsoleerd, **beter materialen**, duurzaam bouwen
- Nieuwe vormen van wonen, overdekt
- **Bestaande bouw ook verbeteren (daken, vergroenen)**
- Lening vanuit de EU
- Bewoner betaalt ook mee
- **Overheid in i.s.m. met bouwbedrijven, ontwikkelaars**
- Ook leren van bestaande bouw, proberen en experimenteren

Infrastructuur aanpassen op extreem weer en zeespiegelstijging.

Wat is het probleem?

- **Door de opwarming van de aarde, smelt het ijs**
- De zeespiegel stijgt, meer water
- Kans dat wegen, netten en kabels onder water komen te staan
- Lastig om ondergronds te werken
- **Langdurige projecten, hebben we die tijd nog?**
- Vaker momenten dat we geen middelen hebben
- Elektra zakt onder de grond, door zacht zand
- Droogte, hevige regen

Wat zijn mogelijke oplossingen?

- Nederland doet het al heel goed
- **Dijken verhogen**
- **Kabels in een dikkere, stevigere omhulsel**
- Overheid bedenkt, bedrijven voeren uit
- Wegen, kabels en netten zijn immers van de overheid

Gevoelsmatig doen we het al goed en is een stap meer eigenlijk niet realistisch gezien de grootte van de bevolking

Klimaatbestendig wonen voor iedereen. Het maakt niet uit waar je woont of wat je verdient.

Wat is het probleem?

- **Mensen die niet veel geld hebben, huren huizen die in slechte staat verkeren.**
- Mensen leven in huizen die niet comfortabel zijn
- **Oplossing is heel duur**
- **Niet realistisch** dat er geen verschil tussen arm en rijk is
- Bedrijven en burgers moeten dan meer belasting betalen

Wat zijn mogelijke oplossingen?

- **Dit voelt zo logisch, dat dit nog niet zo is, is vreemd**
- Iedereen moet er warm bij zitten: alle huizen isoleren en dubbelglas, zonnepalen, etc
- **Allemaal meer betalen, zodat iedereen er prettig bij zit**
- Overheid meer investeren in betere huizen, subsidies
- Meer regelgeving richting huurbazen

Industrieterreinen en kantoorparken worden gezond en groen ingericht.

Wat is het probleem?

- **Dit gaat over je goed voelen in slechte tijden**
- Is dit wel een probleem? Is geen noodzaak toch?
- Vergrijzing, versombering van gebouwen
- Mensen hebben nu een **minder fijn gevoel bij werkomgeving**, op langere termijn probleem van overheid door uitval
- Rust in de omgeving = rust in het hoofd – dat ontbreekt nu
- Weinig groen in de omgeving, betere luchtkwaliteit

Wat zijn mogelijke oplossingen?

- **Ligt voor een groter deel bij bedrijven**, zij hebben hier baat bij
- Overheid kan informeren, **keuze ligt bij bedrijven**
- Parkeren onder de grond, ruimte gebruiken voor bomen

Gevoelsmatig doen we het al goed en is een stap meer eigenlijk niet realistisch gezien de grootte van de bevolking

Vaarwegen bestand tegen hoge en lage waterstanden.

Wat is het probleem?

- Jongeren hebben hier weinig verstand van, wat is het probleem eigenlijk?
- Bij overstromingen kunnen boten met goederen niet varen
- **Tekort aan producten in winkels, fabrieken en dus burgers**
- **Woonboten komen in gevaar, primaire behoefte**
- Haven van Rotterdam kan niet functioneren
- **Nog groter probleem voor economie, ook wereld economie**
- Minder drinkwater

Wat zijn mogelijke oplossingen?

- De overheid werkt samen met **waterschappen en bedrijven**
- Innovatie: bijvoorbeeld scharnieren die niet uitzetten
- Niet nodig, we zijn hierin al ontwikkeld, dit kunnen we

Conclusie

Terug naar het
begin....

We zijn dit traject
met een vraag
gestart

Hoe kan IenW
ervoor zorgen dat
de vernieuwde NAS
aansluit bij de visie
van jongeren
tussen de 16 en 25
jaar en zo draagvlak
creëren binnen
deze doelgroep?

Jongeren en de vernieuwde NAS

Conclusies

1. Jongeren leven in een tijd waarin het veranderende klimaat, oorlog en onrust aan de orde van de dag zijn. Gevolgen zijn voelbaar en **primaire levensbehoeften zijn niet vanzelfsprekend**. Gevoed door het jonge brein, zijn ze best wel sterk op **zichzelf gefocust**. En daarin is in een hoge mate behoefte aan een **positieve benadering**, dat is immers ook hoe ze in het leven staan, **optimistisch**.
2. De thema's die we hebben voorgelegd, zijn **groot en complex voor jongeren**. Soms zien ze de urgentie niet eens, maar meestal ligt de oplossing bij anderen. Er is dan ook veel **vertrouwen** in professionals en de overheid.
3. Als het gaat om grote thema's, verwachten jongeren dat **burgers kennis missen en polarisatie ervoor zorgt dat men niet tot consensus** kan komen. Bedrijven op hun beurt zijn te veel winst gedreven. De verwachting is dat we alleen gezamenlijk iets kunnen doen op het gebied van klimaatadaptatie: **burgers en bedrijven, met de overheid aan het hoofd**.

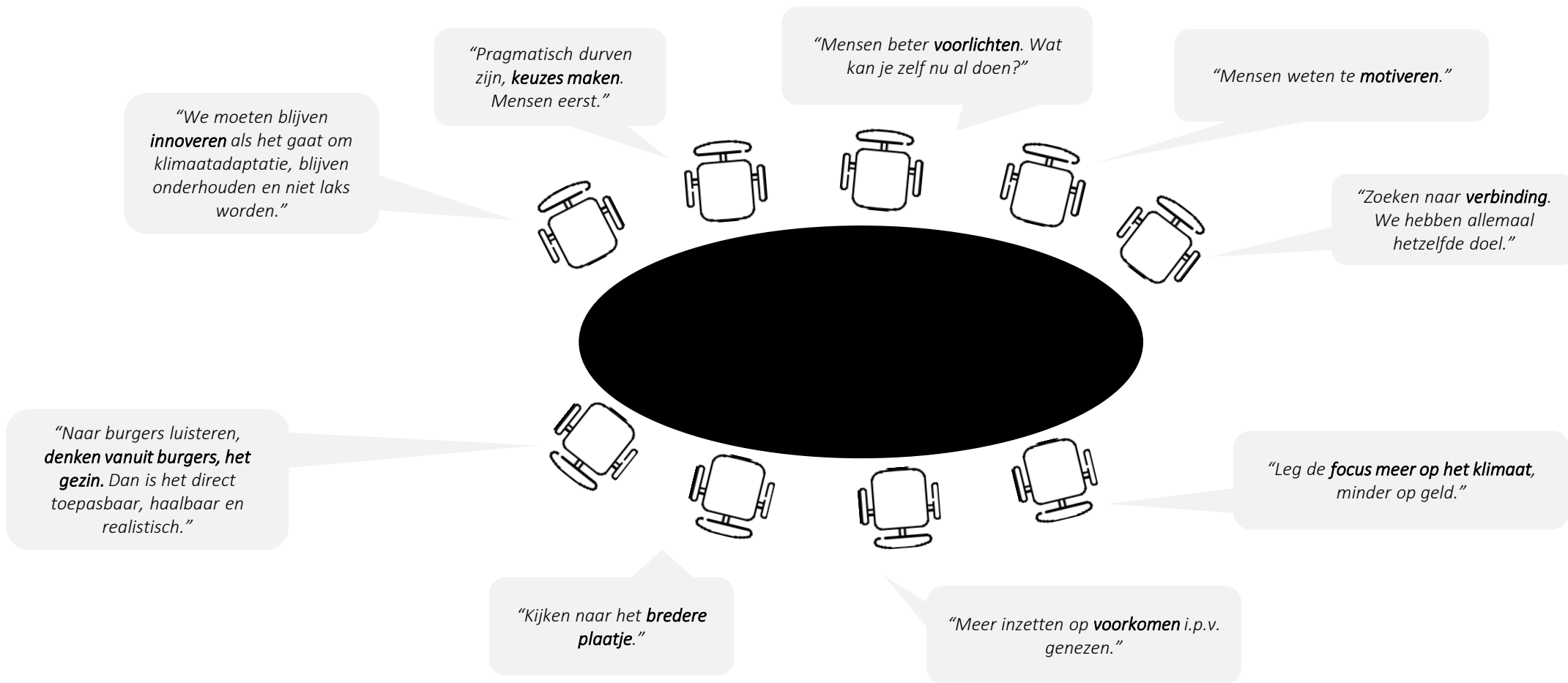
Aanbevelingen

1. Om jongeren mee te nemen en draagvlak te creëren is **begrip en het gezamenlijke gevoel van belang**. Laat zien dat **mensen en primaire levensbehoeften** prioriteit hebben, dat is voor jongeren van belang.
  - Laat daarin zien waar de overheid **mee bezig** is en hoe
  - Laat zien welke **keuzes** gemaakt zijn
  - Wat we al onder **controle** hebben
  - Waar nu de aandacht naar uitgaat en focus op ligt
2. Maak grote thema's **kleiner en leer jongeren**: wat betekent het voor jou, wat behouden we met deze maatregelen, wat biedt dit nu en in de toekomst. Laat ook zien wat het **bedrijfsleven al doet en wat jongeren** zelf kunnen doen. Laat zien dat ook kleine handelingen ertoe doen.
3. Jongeren zijn optimistisch, positief en dat zien ze ook graag bij de overheid terug. Een positieve benadering:
  - Laat zien wat we **wél moeten** doen in plaats van wat we **moeten laten en niet moeten doen**.
  - Benadruk wat nu al goed gaat, wat we bereikt hebben.

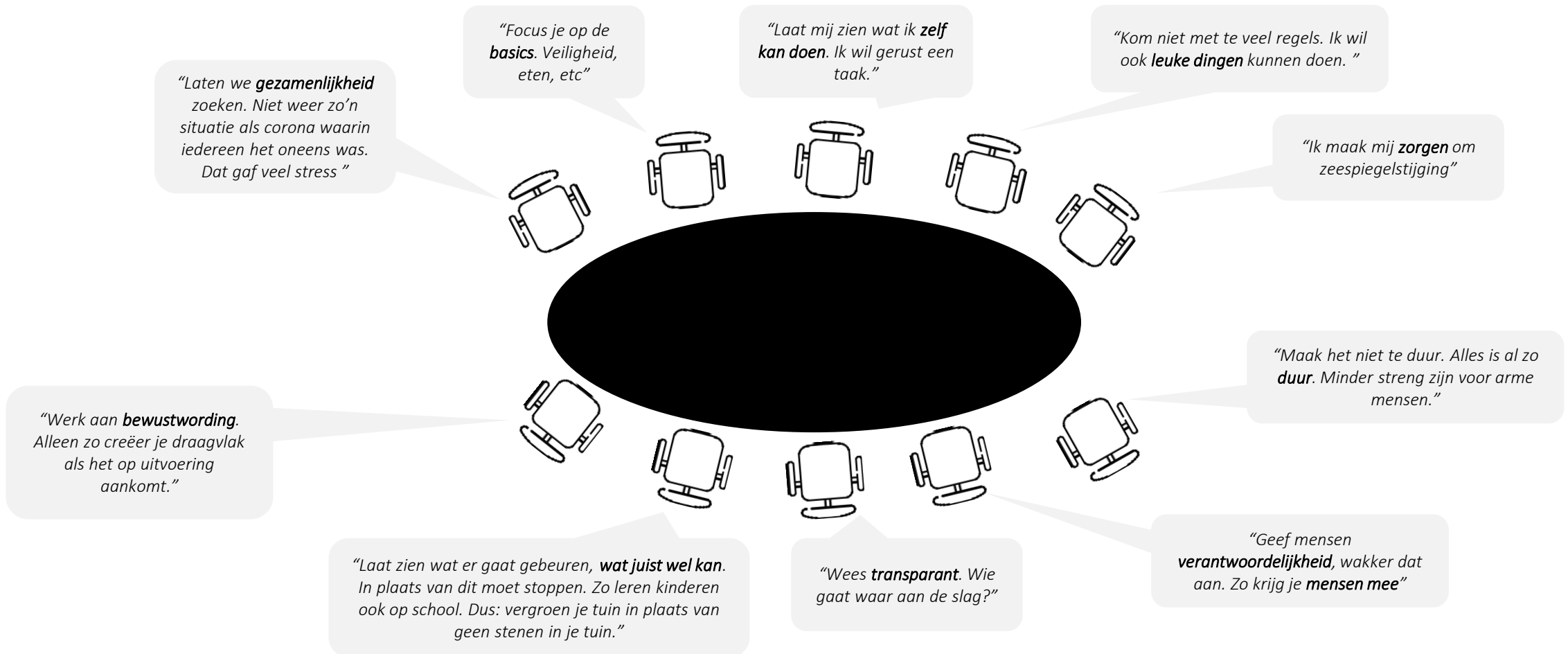
Wat jongeren het Ministerie, makers van NAS willen meegeven

In de eerste co-creatie sessie met jongeren tussen de 16 en 20 jaar lag meer focus op innovatie en verandering. De gewenste toon en oplossingen zijn: beweeglijk, fluïde en optimistisch. Is er een gezamenlijk doel? Daar willen ze meer over weten, dan dragen ze bij.

Wat jongeren het Ministerie, makers van NAS willen meegeven

De focus in de tweede co-creatie sessie met jongeren tussen de 20-25 jaar lag op: samen doen met de overheid aan het hoofd. Meer leren met een positieve insteek waardoor participatie vanuit (jonge) burgers op gang komt.

MARKET RESPONSE

marketresponse.nl